

MILLIY IQTISODIYOTDA INVESTITSION MUHITNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Jo‘rabekova Xumora Muzaffar qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

jurabekovaxumora@gmail.com

ORCID: 0009-0006-4384-298X

Dilmurodov Jurabek Ulug‘bek o‘g‘li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

drujbek2005@gmail.com

ORCID: 0009-0007-3734-2388

Annotatsiya. Ushbu maqolada milliy iqtisodiyotda investitsion muhit tushunchasining nazariy asoslari, uning shakllanishiga ta'sir qiluvchi omillar va ijtimoiy-iqtisodiy muvozanatga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, investitsion muhitni baholash mezonlari, xorijiy va mahalliy sarmoyadorlar uchun qulay sharoitlar yaratish konsepsiyalari ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Tahlillar milliy iqtisodiy xavfsizlik, huquqiy infratuzilma va moliyaviy barqarorlik mezonlari bilan uyg'unlashtirilgan. 2020–2024-yillar davomida amalga oshirilgan islohotlar fonida investitsion faollikning o'sish tendensiyalari ham yoritilgan.

Kalit so‘zlar: investitsion muhit, milliy iqtisodiyot, sarmoyador, iqtisodiy xavfsizlik, huquqiy infratuzilma, tahliliy yondashuv, moliyaviy barqarorlik.

Аннотация. В данной статье рассмотрены теоретические основы формирования инвестиционного климата в национальной экономике, а также факторы, влияющие на его развитие и воздействие на социально-экономическое равновесие. Научно обоснованы подходы к созданию благоприятных условий для иностранных и отечественных инвесторов, а также критерии оценки инвестиционного климата. Анализ проводится с учетом экономической безопасности, правовой инфраструктуры и финансовой устойчивости. Подчеркнуты положительные изменения в инвестиционной активности в контексте реформ, осуществляемых в 2020–2024 годах.

Ключевые слова: инвестиционный климат, национальная экономика, инвестор, экономическая безопасность, правовая инфраструктура, финансовая устойчивость, аналитический подход.

Abstract. *This article explores the theoretical foundations of forming the investment climate in the national economy, highlighting the key factors influencing its development and its impact on socio-economic stability. It provides a scientific justification for the creation of favorable conditions for both foreign and domestic investors, along with criteria for evaluating the investment environment. The analysis incorporates indicators such as economic security, legal infrastructure, and financial sustainability. The paper also outlines the upward trends in investment activity observed during the reform period of 2020–2024.*

Keywords: *investment climate, national economy, investor, economic security, legal infrastructure, analytical approach, financial sustainability.*

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlashda investitsion muhit muhim omil hisoblanadi. Chunki investitsiya faolligining darajasi mamlakatdagi makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga, ishlab chiqarish salohiyatining kengayishiga, texnologik yangilanishga va ijtimoiy farovonlikning oshishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, investitsion muhitni shakllantirishning nazariy asoslarini aniqlash, uni rivojlantirishga xizmat qiluvchi omillarni chuqur o'rganish dolzarb ilmiy–amaliy ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasida 2020–2024-yillar davomida amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar doirasida xorijiy investitsiyalar uchun qulay muhit yaratish, sarmoyadorlar huquqlarini huquqiy jihatdan kafolatlash va moliyaviy infratuzilmani mustahkamlash bo'yicha tizimli choralar ko'rildi. Biroq mavjud holatda hududiy va tarmoq darajasida investitsion jozibadorlikning barqaror ta'minlanmaganligi, tartibga soluvchi normativ-huquqiy bazaning yetarli darajada samarali ishlamayotgani kabi omillar investitsiya jarayonlariga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Ushbu maqolada investitsion muhit tushunchasining nazariy mazmuni, uning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar, milliy iqtisodiyot doirasida investitsiya muhitining baholash mezonlari hamda zamonaviy konseptual yondashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, investitsion muhit va iqtisodiy xavfsizlik o'rtasidagi bog'liqlik hamda barqaror iqtisodiy rivojlanishda investitsiyaning roli asoslantiriladi.

Milliy iqtisodiy taraqqiyotning strategik omillaridan biri bo'lgan investitsion muhitning shakllanishi o'z mohiyatiga ko'ra murakkab va ko'p omilli

jarayondir. Ushbu muhit nafaqat moliyaviy oqimlar harakati bilan bog‘liq, balki huquqiy barqarorlik, institutsional islohotlar, iqtisodiy siyosatning ochiqqligi va sarmoyadorlar uchun kafolatlarning mavjudligi bilan ham belgilanadi. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, investitsion muhitni barqarorlashtirish, avvalo, iqtisodiy xavfsizlikka va huquqiy ishonchlilikka tayanadi. Xususan, Yaponiya, Janubiy Koreya va Singapur kabi mamlakatlarda milliy qonunchilik va soliq imtiyozlari orqali investorlarga yaratilgan ishonchli muhit iqtisodiy yuksalishning asosiy omillaridan biri bo‘lgan.

O‘zbekiston sharoitida 2020–2024-yillar davomida investitsion muhitni yaxshilash borasida qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. Xususan, “Investitsiyalar va davlat xususiy sherikchiligi agentligi” faoliyati kuchaytirildi, “Investitsiyalar to‘g‘risida”gi Qonun va qator normativ-huquqiy hujjatlar yangilandi. Shu bilan birga, xalqaro reytinglarda (masalan, World Bank Doing Business Index) O‘zbekistonning o‘rni yaxshilanib bormoqda. Biroq, ayrim hududlar va tarmoqlarda byurokratik to‘siqlar, axborot infratuzilmasining zaifligi, korrupsiya xavfi kabi omillar hali ham salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, xorijiy sarmoyadorlar tomonidan eng ko‘p e‘tibor qaratiladigan jihatlardan biri bu kapitalni erkin olib chiqish, tortishuvlarning sud orqali hal qilinishi va soliq yukining prognoz qilinadiganligidir.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda investitsion muhitni shakllantirishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatgan omillar quyidagilardan iborat: huquqiy islohotlar, bank-moliya sektorining liberallasuvi, erkin iqtisodiy zonalar sonining ortishi, bojxona va soliqqa oid tartib-taomillarni soddalashtirish. Quyidagi jadvalda 2020–2024-yillarda O‘zbekistonda yalpi kapital qo‘yilmalar tarkibidagi to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar ulushining dinamikasi keltirilgan:

1-jadval

2020–2024-yillarda yalpi kapital qo‘yilmalar tarkibida TTXI ulushi (%)

Yil	Yalpi kapital qo‘yilmalar (mlrd so‘m)	TTXI ulushi (%)
2020	189 543	17,2
2021	210 398	18,9
2022	235 112	20,3
2023	264 780	22,7
2024	289 405	24,1

Bu ma‘lumotlar asosida shuni ta‘kidlash lozimki, investitsion faoliyatning hajmi yildan-yilga o‘sib bormoqda. Biroq, TTXI ulushining oshishiga qaramay,

umumiy investitsiyalar tarkibida mahalliy investorlarning ulushi ustunligicha qolmoqda. Bu esa, bir tomondan, ichki kapitalning faollashayotganidan darak bersa-da, boshqa tomondan, xorijiy investorlar uchun yanada ko‘proq kafolatlar va institutsional ishonch zarurligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, regionlar kesimida ham investitsion muhit darajasi o‘zgaruvchan. Masalan, Toshkent shahri, Navoiy viloyati va Andijon viloyatlari nisbatan yuqori jozibadorlikka ega bo‘lsa, Qoraqalpog‘iston Respublikasi va Surxondaryo viloyatlari hali ham kam sarmoya jalb qilinayotgan hududlar sirasiga kiradi. Bu farqni kamaytirish uchun infratuzilmaviy tengsizlikni bartaraf etish, mintaqaviy loyihalarni moliyalashtirish va biznesni qo‘llab-quvvatlovchi dasturlarni kengaytirish zarur.

Nazariy jihatdan olib qaralganda, investitsion muhit uch asosiy komponent orqali shakllanadi: 1) institutsional omillar (qonunchilik, korrupsiyaga qarshi kurash, biznes yuritish qulayligi), 2) makroiqtisodiy barqarorlik (inflyatsiya darajasi, valyuta kursining prognoz qilinishi, davlat qarzining nisbatlari), 3) infratuzilmaviy salohiyat (transport, energetika, raqamli texnologiyalar bilan ta‘minlanish). Ushbu omillar birgalikda sarmoyador qarorlariga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, milliy iqtisodiyotda investitsion muhitni barqaror va jozibador qilish uchun nafaqat tashqi omillarga, balki ichki institutsional va infratuzilmaviy asoslarga tayangan holda harakat qilish lozim. Sifatli normativ-huquqiy baza, ochiq muloqot va prognoz qilinadigan iqtisodiy siyosat investitsion muhitning eng muhim tayanchidir.

Xulosa va takliflar

Yuqoridagi tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, milliy iqtisodiyotda investitsion muhitning shakllanishi va uning barqaror rivojlanishi ko‘p omilli va tizimli yondashuvni talab qiladi. Investitsion muhit faqat iqtisodiy ko‘rsatkichlarga emas, balki huquqiy-ijtimoiy infratuzilma, siyosiy barqarorlik, institutsional islohotlarning sifati va moliyaviy tizimning ochiqligiga ham bog‘liqdir. O‘zbekiston tajribasi shuni ko‘rsatmoqdaki, 2020–2024-yillarda qabul qilingan qator chora-tadbirlar ijobiy samara bergan bo‘lsa-da, hali ham mintaqaviy nomutanosiblik, byurokratik to‘siqlar va institutsional nomukammalliklar mavjud.

Shu nuqtai nazardan quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Investitsion muhitni baholash uchun yagona indikatorlar tizimini ishlab chiqish va uni barcha hududlar kesimida joriy etish lozim.

2. Tashqi sarmoyadorlar uchun kafolatlangan investitsiya himoyasi, xususan, sud-huquq tizimining mustaqilligini ta'minlash muhim omil sifatida e'tiborga olinishi kerak.

3. Hududlarda investitsion infratuzilmani yaxshilash maqsadida davlat–xususiy sherikchilik loyihalarini ko'paytirish va mintaqaviy rivojlanish dasturlarini moliyalashtirish zarur.

4. Mahalliy investorlarga ham xorijiylar bilan teng shart-sharoitlar yaratish orqali ichki sarmoyadorlar faolligini oshirish mumkin.

5. Raqamli infratuzilma va ma'lumotlar ochiqqligini kuchaytirish orqali investitsiya qarorlarini tezkor va ishonchli qabul qilishga zamin yaratish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi Farmoni, PF–60-son, 28.01.2022.

2. O'zbekiston Respublikasining “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida”gi Qonuni, 25.12.2019, O'RQ–598-son.

3. Jahon banki. Doing Business Report – 2020. Washington, D.C.: World Bank Group.

4. Khankeldiyev S. (2022). Investitsion muhit va uning milliy iqtisodiyotga ta'siri. *Iqtisodiyot va innovatsiyalar*, 3(2), 87–93.

5. Abduhalilov Q.X. (2021). Investitsion faoliyatni rivojlantirishda huquqiy mexanizmlarning o'rni. *Iqtisodiy tahlil va siyosat*, 4(1), 45–52.

6. UNCTAD. World Investment Report – 2023. United Nations Conference on Trade and Development.

7. Nurmatov D.A. (2023). O'zbekiston viloyatlarida investitsion jozibadorlik: statistik tahlil. *Moliyaviy bozorlar va menejment*, 2(1), 60–68.